

Amarna-kirjeet: diplomatiaa tuhansien vuosien takaa

Alex Aissaoui

Pitkälle vietyä diplomaattista kanssakäymistä on harjoitettu jo faraiden Egyptissä ja Lähi-idässä toisella vuosituhanella ennen ajanlaskun alkua. Vaikka kyse on yli kolmen tuhannen vuoden takaisesta ilmiöstä, mielenkiintoiseksi muinaisen diplomatian tekee sen yhtymäkohdat tämän päivän maailmaan olipa kyse sitten vallan tasapainosta toimijoiden välillä, suurvaltojen suhtautumisesta pienempiin valtioihin ja toisiinsa tai ylikansallisesta diplomatian kielestä.

Kahden- ja monenvälinen diplomatia on jokapäiväinen ilmiö kansainvälisissä suhteissa. Näistä jälkimmäinen sai Suomessa erityistä huomiota osakseen elokuussa 2005, kun Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssin (Etyk) päätösasiakirjan allekirjoituksesta oli kulunut tasan kolmekymmentä vuotta.

Etykiä ja sen seuraajajärjestöä Etyjiä (vuodesta 1994 lähtien) on pidetty Wienin kongressista (1814–1815) alkaneen konferenssidiplomatian perillisenä. Mutta mitkä ovat diplomatian juuret tarkkaan ottaen? Useimmissa esityksissä viitataan Pohjois-Italian kaupunkivaltioiden väliseen edustustojärjestelmään renessanssiajalla. Toisinaan esille tuodaan antiikin Kreikan kaupunkivaltioiden väliset suhteet (mm. Deloksen liitto: 478–404 eKr.). Pitkälle vietyä diplomaattista kanssakäymistä harjoitettiin kuitenkin vielä paljon varhemmin faraiden Egyptissä ja Lähi-idässä toisella vuosituhanella ennen ajanlaskun alkua.

Vaikka kyse on yli 3000 [1] vuoden takaisesta ilmiöstä, mielenkiintoiseksi muinaisen diplomatian tekee sen yhtymäkohdat tämän päivän maailmaan olipa kyse sitten vallan tasapainosta toimijoiden välillä, suurvaltojen suhtautumisesta pienempiin valtioihin ja toisiinsa tai ylikansallisesta diplomatian kielestä.

Aiheella on merkitystä myös akateemisesta

Egyptin etupiiri Länsi-Aasiassa Amarna-kaudella.

näkökulmasta: liian usein eri oppiaineiden, kuten kansainvälisten suhteiden, juuria etsitään Eurooppa-keskeisestä näkökulmasta, jolloin Egyptin, Kiinan, Intian ja Iranin kaltaiset vanhat sivilisaatiot eivät edelleenkaan saa osakseen ansaitsemaansa huomiota.

Perustan diplomaattiselle kanssakäymisel-

le missä ajallis-paikallisessa kontekstissa taha-
 sa luo riittävän säännöllinen interaktiivisuus eli
 vuorovaikutus eri toimijoiden välillä, olivatpa
 nämä sitten kaupunkivaltioita, ruhtinaskuntia
 tai moderneja valtioita. Vain nämä olosuhteet
 luovat edellytykset kansainvälisten suhteiden
 syntymiselle ja tätä kautta myös toimivan val-
 tioyhteisön sekä liittojen muodostumiselle.

Kun valtiot A, B, C ja D ovat jatkuvasti vuoro-
 vaikutteisessa suhteessa toisiinsa, valtion A
 käyttäytyminen valtioon C nähden vaikuttaa
 puolestaan valtioiden B ja D omiin toimenpitei-
 siin ja valintoihin. Lähi-idässä myöhäispronssi-
 kaudella (n. 1500–1100 eKr.) vaikuttaneita suur-
 valtoja, ennen muuta Egyptiä, heettiläisvaltio-
 ta, Assyriaa, Babyloniaa ja Mitannia pidetään
 tutkijoiden parissa ensimmäisinä entiteetei-
 nin eli alueellisinä kokonaisuuksina, missä ylä-
 kuvatuun kaltainen interaktiivinen suhde pää-
 si syntymään. Ei ole näin ollen sattumaa, että
 tämä poliittinen kirjeenvaihto alueen valtioiden
 välillä sijoittuu juuri tälle ajanjaksolle, jonka ai-
 kana myös varhainen diplomaattiedustustojär-
 jestelmä pääsi syntymään. Sitä ei toki voida pi-
 tää vielä modernin diplomaattisen edustautu-
 misen perustana, sillä toisin kuin Pohjois-Itali-
 an renessanssiaikaisten kaupunkivaltioiden vä-
 lillä, missä edustautuminen oli luonteeltaan py-
 syvää, muinaisessa Lähi-idässä lähettäjä oli-
 vat tyypillisesti vieraisa hoveissa vain lyhyitä
 jaksoja.

Diplomaattinen koskemattomuus ei myös-
 kään ollut samaa tasoa kuin mitä moderniin
 diplomatiaan liitetään: toisinaan lähettäjä ei-
 vät saaneet ilman asemamaan lupaa palata ta-
 kaisin lähettäjävaltioihinsa (etenkin Egyptillä
 oli tästä huono maine).

Kyseisenä aikakautena ei voida myöskään
 puhua mistään varsinaisista karriääridiplomaat-
 teista: lähettäjinä toimivat suurelta osin kaup-
 piaat sekä kuninkaallinen eliitti. Etenkin kaup-
 piaat olivat luonnollinen ammattikunta hoita-
 maan diplomaattisia tehtäviä, sillä kauppiaina
 he matkustivat paljon ja tunsivat usein hy-
 vin vieraiden maiden tavat. Kaikista näistä
 puutteista huolimatta juuri ns. *Amarna*-kirjei-
 den kaudella (n. 1365–1335 eKr.) vallinneen poli-
 tiittisen kirjeenvaihdon aikana pääsemme en-
 simmäistä kertaa yksityiskohtaisesti tarkastele-
 maan muinaista diplomatiata ja valtioiden väli-
 siä suhteita.

Vuonna 1887 paikalliset maanviljelijät löysi-
 vät nuolenpäätauluja Tell el-Amarnan kaupun-
 gista Keski-Egyptistä Niilin rannalta. Kaikki-
 aan 350 kappaletta käsittävä savitaulusto ku-

vaa kahden faraon, Amenofis III:n (n. 1390–
 1353 eKr.) ja hänen poikansa Amenofis IV:n [2]
 (n. 1353–1335 eKr.), 1300-luvulla ennen ajanlas-
 kun alkua käymää poliittista kirjeenvaihtoa. Tä-
 män kirjeenvaihdon osapuolina olivat pääasial-
 lisesti Egypti ja sille Lähi-idässä kuuluvat vasal-
 livaltiot, jotka pyrkivät näyttäytymään faraoille
 luotettavina 'satelliitteina', samalla kun ne op-
 portunistisesti halusivat useasti kyseenalaistaa
 naapurinsa uskollisuuden Egyptin silmissä.

Toisaalta Amarna-kirjeistä noin nelisenkym-
 mentä sisältää kuitenkin alueen muiden suur-
 valtojen [3] Assyrian, Babylonian, Mitannin ja
 heettiläisvaltion Egyptille osoittamia viestejä,
 joissa nämä periaatteessa vertaisinaan pitämät
 'suurkuninkaat' keskustelevat mm. dynastisis-
 ta kysymyksistä, kuten diplomaattisista avioliit-
 toista sekä kaupankäynnistä ja arvotavaroiden
 vaihdosta.

Vaikka Amarna-kirjeiden kausi kestitkin vain
 muutaman vuosikymmenen, lähes varmuudella
 voidaan sanoa että tämän tyyppistä kirjeenvaihtoa
 käytiin myöhäispronssikaudella myös muu-
 alla Lähi-idässä. Esimerkiksi heettiläisvaltakun-
 nan pääkaupungista Hattusasta (nyk. Bogaz-
 köyn kylä noin 150 km Ankarasta itään) on ar-
 keologisissa kaivauksissa löydetty samantyyppi-
 siä kirjeitä ja todennäköisesti myös muut kun-
 ningashuoneet ovat käyneet ylläesitetyn kaltaista
 kansainvälistä vaihtoa. Tästä kertoo jo sekin,
 että Amarna-kirjeet oli laadittu babylonian kie-
 lellä, joka toimi yleisenä diplomatian kielenä alu-
 een valtioiden välillä, samaan tapaan kuin latina,
 ranska ja englantia myöhemmin Euroopan valti-
 oiden välillä. Poikkeukselliseksi kyseiset diplo-
 maattikirjeet kuitenkin tekee niiden säilyminen
 tässä laajuudessa nykyaikaan saakka.

Vallan hierarkia

Lähi-idän suurvallat nimittivät ulkopoliittises-
 sa kirjeenvaihdossaan toisiaan 'veljiksi', mikä
 ilmensi tietoista tasa-arvoista suhdetta mahti-
 valtioiden kuninkaiden välillä. Vasalli- ja pik-
 kuvaltioiden hallitsijoita sen sijaan kutsuttiin
 'palvelijoiksi'. Toisaalta poliittiset valtasuhteet
 vaihtelivat kyseisenä aikana nopeasti, jolloin
 uusi mahtitekijä ei välttämättä saanut kaikkien
 taholta välitöntä tunnustusta osakseen.

Kun esimerkiksi Assyriasta muodostui suur-
 valta juuri Amarna-kaudella, sen vapauduttua
 Babylonian vallasta, Assyrian kuningas Assur-
 uballit I (1363–1328 eKr.) lähetti Egyptin farao

Muinainen Lähi-itä noin vuonna 1350 e.Kr.

Akhenatenille kaksi kirjettä saadakseen jälkimmäiseltä tunnustuksen suurvaltastatukselleen. Tämä sai Babylonian kuninkaan Burnaburiash II:n (1359–1333 eKr.) raivostumaan ja vetoamaan Egyptin kuninkaaseen, että tämä lähettäisi Assyrian viestinviejät hänen luokseen vangittaviksi. Huolimatta tästä Egypti vastasi Assyrian lähettämiin kirjeisiin ja näin ikään kuin tunnusti sen.

Seuraavassa kaksi lainausta Mitannin kuninkaan, Tushrattan, sekä Bybloksen (muinainen Välimeren kaupunki nykyisessä Libanonissa) hallitsijan, Rib-Haddan, Amenofis III:n välisestä kirjeenvaihdosta. Näistä ensimmäinen kuvastaa tasa-arvoista ja toinen alisteista suhdetta hallitsijoiden välillä:

”Tushratta, Mitannin kuningas, joka rakastaa sinua, sano: Minulla on kaikki hyvin. Olkoon kaikki hyvin sinulla. Olkoon kaikki hyvin talossasi sekä tyttärelläni Tadu-Heballa, vaimollasi, jota sinä rakastat. Olkoon kaikki oikein hyvin vaimoillasi, pojillasi, lähipiirilläsi, sotavaunuillasi, hevosillasi, sotajoukoillasi, maallasi sekä kaikella muulla, mikä kuuluu sinulle...” (William L. Moranin käännöksen (1992) mukaan)

”Kerro kuninkaalle, herralleni, Auringolleni. Rib-Hadda, palvelijasi, sano: heittäydyn herrani jalkojen juureen seitsemän ja taas seitsemän kertaa. Tietäköön kuninkaani ja herrani, että Pu-bahla, Abdi-Ashirtan poika, on valloittanut Ulassan kaupungin voimakkein. Ardata, Wahliya, Ampji ja Shigata: kaikki nämä kaupungit ovat heidän (Abdi-Ashirtan ja Pu-bahlan). Lähettäköön kuningas täten apua Sumurille, kunnes tämä alkaa taas välittää omasta maastaan. Keitä ovat Abdi-Ashirtan, tämän palvelijan ja koiran, pojat? Ovatko he mahtavien kassiittien [4] tai Mitannin kuninkaita, jotta he uskaltavat ottaa sinulle kuuluvaa maata itselleen?... Jos sinä et tee mitään näissä oloissa, he tulevat varmasti valloittamaan Sumurin tapaan alueen kuvernöörin ja varus-kunnan sotilaat... (William L. Moranin käännöksen (1992) mukaan)

Aikakauden diplomaattinen kirjeenvaihto sisältääkin monia usein vastausta vaille jääneitä avunpyyntöjä juuri Egyptille kuuluvilta pieniltä vasallivaltioilta. Jälkimmäisen lainauksen kohdalla farao Amenofis III päätti kuitenkin toimia päättäväisesti: vähän sen jälkeen kun Abdi-Ashirta oli valloittanut Sumurrin kaupungin, egyptiläiset lähettivät sotilasretkikunnan, joka vangitsi hänet ja vei tietävästi Egyptiin teloitettavaksi.

Egypti ylitse muiden

Egypti oli monellakin tapaa oma erikoistapauksensa. Näin ennen muuta siksi, että faraoit eivät useissa tapauksissa halunneet tunnustaa tasa-arvoista suhdetta edes alueen muiden suurvaltojen kanssa, vaan pitivät Egyptiä selkeästi ensimmäisenä muiden mahtivaltioiden ja vasallien joukossa. Yhtenä esimerkkinä tästä voidaan pitää sitä, että farao Amenofis III tyytyi lähettämään Mitannin hallitsijana toimineelle Tushrattalle lahjoja, jotka eivät olleet puhdasta kultaa, vaikka jälkimmäinen oli näin tehnyt Amenofisille osoittamissaan lahjoissa. Kyseessä ei ollut yksittäistapaus, sillä Assyrian kuninkaista mm. Assur-uballit I ei myöskään ollut tyytyväinen Egyptin tapaan kohdella muita suurvaltoja.

Toinen osuva esimerkki tästä on vieraiden hallitsijasukujen keskinäiset diplomaattiset avioliitot: samaan aikaan kun mm. Assyrian, Mitannin ja Babylonian hallitsijat lähettivät tyttäriään prinsessoiksi faraoitten hoviin, Egypti ei suostunut vastavuoroisesti lähettämään kuninkaallisia naisjäseniään vieraisiin kuningashuoneisiin. Jos Egyptin kuningas olisi luovuttanut tyttärensä puolisosiksi vieraalle hallitsijalle, olisi tämä erään tulkinnan mukaan merkinnyt paitsi kasvojen ja arvovalan menetystä Egyptille, myös epäsuorasti nostanut tällaisen vieraan hallitsijan arvoasteikossa faraon tasolle.

Näyttääkin siltä, että edellä mainitut Lähi-idän mahtitekijät kokivat olevansa suurvaltoja, vain jos ne saivat Egyptiltä tunnustusta osakseen. Egypti ei sen sijaan kokenut tarvetta saada vastaavanlaista tunnustusta muiden toimijoiden osalta. Tässä on selviä yhtymäkohtia moderniin maailmaan: myös nykyisin valtion tunnustaminen on keskeinen itsemääräämisoikeuden tuntomerkki, sillä vain ympäröivän valtioyhteisön antaman hyväksynnän myötä tulee yksittäisestä valtiosta kansainvälisen yhteisön toimivaltainen jäsen. Tämä ei liity pelkästään kansainvälisoikeudellisiin periaatteisiin vaan myös

suurvaltojen keskinäisiin suhteisiin: esimerkiksi 1950-luvun lopulta lähtien yksi Neuvostoliiton merkittävä ulkopoliittinen tavoite oli saavuttaa strateginen pariteetti eli yhdenvertaisuus Yhdysvaltain rinnalla. Samalla tavoin Venäjän tavoitteeksi muodostui 1990-luvulla pääsy maailman johtavien teollisuusvaltojen muodostamaan G7-ryhmään (Venäjästä tuli järjestön aktiivinen, joskaan ei vielä täysivaltainen, jäsen vuonna 1998), mistä muodostui sille keskeinen arvovaltakysymys. Toisaalta Amarna-diplomatian aikana muinaiset Lähi-idän suurvallat muodostivat suurvaltojen 'klubin' samaan tapaan kuin Euroopan unionin suuret jäsenmaat 2000-luvulla, joiden intressit ovat usein vastakkaiset pienten jäsenvaltioiden kanssa.

Ensimmäinen historiallisesti merkittävä valtiosopimus

Vaikka Amarna-kirjeiden aikana vallinneesta diplomaattisesta kirjeenvaihdosta Egyptin ja muiden Lähi-idän suurvaltojen välillä ei olekaan näyttöä kuin muutaman vuosikymmenen ajalta, on syytä olettaa, että diplomaattista viestintää käytiin ajallisesti paljon pidemmän aikaa. Joka tapauksessa sillä oli kuitenkin pitempiäaikaisia vaikutuksia alueen valtioiden keskinäis-suhteisiin.

Selkeänä osoituksena tästä oli Egyptin faron Ramses II:n (n. 1290–1222 eKr.) ja heettiläisvaltion kuninkaan Hattuşili III:n (n. 1267–1237 eKr.) muodostama keskinäinen puolustusliitto, jonka pohjalta hallitsijat allekirjoittivat ensimmäisen tunnetun suurvaltain välisen hyökkäämättömyys- ja rauhansopimuksen oletettavasti noin vuonna 1259 eaa. (rauhansopimuksen allekirjoitus ajoitetaan useimmissa lähteissä vuosil-le 1269–1259 eKr.).

Sopimus pyrittiin laatimaan tasa-arvoisuuden hengessä kahden mahtivaltion välillä. Siinä Ramses II ja Hattuşili III lupautuivat pidättäytyä hyökkäämästä toisiaan vastaan sekä sitoutua keskinäiseen avunantoon toisen osapuolen joutuessa sotaan kolmatta tahoja vastaan. Sopimusosapuolet suostuivat myös luovuttamaan ne ihmiset [5], jotka olivat paenneet Egyptistä heettien valtion tai päinvastoin. Taustalla oli heettiläisten ja egyptiläisten välillä noin viisitoista vuotta aikaisemmin käyty Kadeshin (1274 eKr.) taistelu Orontesvirran rannalla (nyk. Nahr al-Asi) Pohjois-Syyriassa, jonka heettiläiset niukasti voittivat. Kyseessä oli harvinainen välienselvittely, sillä tyypillisesti suur-

valtain väliset konfliktit käytiin myöhäspronssikaudella epäsuorasti, toisin sanoen pienimuotoisina yhteenottoina eri suurvaltojen etupiireihin kuuluvien vasallivaltioiden välillä.

Tämä kehitys loi otollisen maaperän voimatasapainopolitiikan syntyiselle muinaisessa Lähi-idässä. Jos se ei ollutkaan yhtä kehittynyt ja pitkälle viety ulkopoliittikan väline kuin myöhemmin uuden ajan Euroopassa 1700- ja 1800-luvuilla, käyttivät pienet alueen valtiot tasapainopolitiikkaa taitavasti hyväkseen omien etujensa ajamiseen. Erityisen selkeästi vallan tasapaino ilmeni Lähi-idän länsirannikolla Syyrian ja Palestiinan välisellä alueella, joka toimi puskurivyöhykkeenä Egyptin ja Mitannin, myöhemmin Egyptin, heettiläisvaltakunnan ja Assyrian välillä.

Kadeshin taistelu liittyy juuri tähän kontekstiin: pienet valtiot joutuivat vannomaan kuuliaisuuttaan ympäröivien suurvaltojen puristuksessa, siirtyen tarvittaessa vahvemman mahtivaltion puolelle valtasuhteiden muutosten niin vaatiessa. Kyseessä ei ole ainutlaatuinen ilmiö, vaan taustalla on yksinkertaisesti pyrkimys säilyä itsenäisenä toimijana anarkiaan [6] perustuvassa kansainvälisessä järjestelmässä. Tästä löytyy historiasta lukuisia esimerkkejä. Suomen lähimenneisyydestä esille voidaan ottaa Neuvostoliiton ja Saksan elokuussa 1939 solmima hyökkäämättömyyssopimus, jossa salaisella pöytäkirjalla Baltian maat ja Suomi jaettiin kyseisten suurvaltojen etupiiriin, sekä tätä seurannut talvi- ja jatkosota: jälkimmäisessä sodassa Suomi turvautui mahtivaltio Saksan apuun säilyttääkseen oman itsenäisyytensä toisen suurvallan, Neuvostoliiton, ylivalta-yrkimyksiä vastaan.

Alueellisen järjestelmän äkillinen romahdus

Myöhäspronssikauden lopulla 1100-luvulla ennen ajanlaskun alkua Egyptin ja Lähi-idän valtioiden välillä vallinnut tiivis kosketus tuli äkillisesti päätökseensä. Tyhjentävää kuvausta tapahtumien kulusta on mahdotonta antaa jo senkin vuoksi, että kirjallisia lähteitä ole säilynyt kovinkaan paljon, vaikka alueellisia eroja toki löytyy. Se kuitenkin tiedetään, että mikäään yksittäinen syy ei selitä sekasortoa alueella, vaan kyseessä on pikemminkin ulkoisten ja valtioiden sisäisten tekijöiden summa.

Kriisivaihe alkoi noin vuonna 1209 eKr., jolloin ns. merikansat, joiden tarkkaa alkuperää ei tiedetä, hyökkäsivät egyptiläisiä vastaan farao

Mernetaphin aikana (1213–1204 eKr.). Muutamaa vuosikymmentä myöhemmin Ramses III:n hallintokaudella (1187–1156 eKr.) kyseiset merikansat ottivat uudelleen yhteen Egyptin kansa. Täyttä varmuutta ei ole siitäkään, hyökkäsivätkö merikansat uudelleen vai toistiko Ramses III vain edeltäjänsä Mernetaphin voitokkaat taisteluvaukset ottaen niistä kunnian itselleen (tällainen käytäntö ei ollut poikkeuksellista Egyptissä). Selvää kuitenkin on, että näiden ulkopoliittisten levottomuuksien myötä faraot menettivät otteensa Syyrian ja Palestiinan aluista pysyvästi.

Tulevina vuosisatoina tämä alue muodostuikin turvallisuushaksi faraoiden maalle. Toistaiseksi Egypti kuitenkin säilytti alueellisen koskemattomuutensa, joskin kontaktit omien rajojen ulkopuolelle vähentyivät huomattavasti, samalla kun maa heikentyi sisäisesti. Näinä epävarmoina aikoina päättyi Egyptin ns. uusi valtakunta (n. 1580–1080 eKr.), minkä jälkeen se ei koskaan enää noussut entiseen loistoonsa: Ramses II:sta voidaankin pitää viimeisenä suurena faraona.

Merikansojen hyökkäykset tuntuivat myös varsinaisen Lähi-idän alueella, missä niillä oli jossain määrin samanlainen vaikutus kuin myöhemmin kansainvaelluksilla Euroopassa keskiajan kynnyksellä. Toisaalta näyttää siltä, että alueen sisäiset erot olivat melko suuria: siinä missä Vähä-Aasiassa ja Syyrian rannikkoalueilla hävitys oli hyvinkin laaja-alaista, Egyptissä ja Mesopotamiassa vaikutukset olivat vähäisempiä.

Poliittisesti merkittävää oli se, että heettiläisvaltakunta tuhoutui näissä levottomuuksissa, mitä ilmentää sen pääkaupungin Hattusan tuhoutuminen merikansojen hyökkäyksen alla. Myös muita syitä on etsitty heettiläisvaltion kaatumiselle: ruokapulaa, ilmaston kuivumisista, maanjäristyksiä sekä köyhien talonpoikien nousua ylimystöä vastaan on niin ikään pidetty varteenotettavina vaihtoehtoina ylläesitettyjen ulkoisten syiden lisäksi.

Yksi mielenkiintoisimmista on Eva Panagiotakopulun biogeografisessa julkaisussa äskettäin esittämä tulkinta, jonka mukaan kulkutaudin mittasuhteet saaneen paiseruton syntyisijana voidaan pitää juuri Amarna-kauden Egyptiä, mistä se oletettavasti siirtyi heettiläisten hallitsemaan Vähään-Aasiaan tappaen mm. kuningas Suppiluliuma I:n (1344–1322 eKr.). Näin ollen myös keskiajan Euroopassakin traagisia tuhoja aiheuttanutta ruttoa ei voida sulkea pois, kun etsitään syitä tapahtumien ketjulle, joka lo-

pulta johti Amarna-kirjeiden kaudella vallinneen suurvaltojen välisen vuorovaikutuksen päättymiseen järjestelmänä.

Amarna-diplomatian merkitys ja perintö

Muinaisen Lähi-idän alueen kansainvälisiin suhteisiin etenkin Amarna-kaudella (1350–1220 eKr.) laajasti perehtynyt italialainen historian professori Mario Liverani on viitannut siihen, että dekolonisaatiota seuranneena aikakautena historia- ja yhteiskuntatieteissä on edelleenkin tarvetta laajentaa tutkimusperspektiiviä Eurooppa-keskeisestä ja liialti lähimenneisyyteen nojaavasta tutkimuksesta monikulttuuriseen lähestymistapaan. Kansainvälisen politiikan tutkijoita hän kritisoi siitä, että näiden keskuudessa on edelleen haluttomuutta ymmärtää muinaisen Lähi-idän historian tutkimuksen relevanssia oman oppiaineensa kannalta, vaikka Amarna-kauteen sijoittuva kirjeenvaihto hallitsijoiden välillä lähes varmuudella edesauttaa antamaan lisäsyvyyttä valtioiden keskinäisten suhteiden tutkimukselle.

Diplomatian historiaa käsittelevässä tutkimuskirjallisuudessa kyseinen ajanjakso on huomioitu jo ainakin 1950-luvulta lähtien. Muinaisen Lähi-idän historian tutkimuksen merkityksellisyydestä oppiaineelle kertoo sekin, että tällä alueella voimme ensi kertaa historiassa havaita miten ihmiset elivät olosuhteissa, jotka sisältävät samoja piirteitä kuin oma nyky-yhteiskuntammekin (maanviljelys, kaupungit, valtiot, kirjoitustaito, diplomatia jne.).

Alue on edelleenkin lähdeaineistoltaan hyvin rikasta: satoja tuhansia tekstejä on säilynyt. Tämä selittyy mm. sillä, että tekstit laadittiin usein savitauluihin, jotka säilyvät paremmin kuin esimerkiksi myöhemmin antiikin aikana kirjoitusmateriaalina yleistynyt papyrus. Toisaalta on selvää, että ajallisesti näin kaukaisen historian selittäminen ja tulkinta nojaa paljon enemmän arvailujen ja erilaisten oletusten varaan kuin lähihistorian tutkimus.

Vaikka 21. vuosisadan alussa elämme yhä enemmän valtioyhteisössä, jota leimaa demokratia tai ainakin pyrkimys siihen, hierarkia mahtivaltojen ja pienten valtioiden välillä ei ole vuosituhansien saatossa kadonnut mihinkään: samaan tapaan kuin Amarna-kaudella, myös nykyajan suurvallat samastuvat ennen muuta toisiin suurvaltoihin. Tämä selittää osaltaan sitä, miksi EU:ssa on vaikeuksia luoda yhtenäinen linja suhteessa Venäjään. Tässä valossa tu-

lee myös ymmärretyksi Yhdysvaltain ylivalta. Sen käyttäytymistä pidetään usein ylimielisenä: kyseessä on kuitenkin vuosituhansia vanha teema kansainvälisissä suhteissa.

Kirjoittaja on valtiotieteen maisteri Helsingin yliopistossa.

VIITTEET

- [1] Kyseisessä artikkelissa käytetyt vuosiluvut perustuvat suurelta osin Van De Mieroon ja Raymond Cohenin ja Raymond Westbrookin teoksiin (ks. lähteet).
- [2] Amenofis IV on jäänyt jälkimaailman tietoisuuteen paitsi kuvankauniista vaimostaan, Nefertitistä, myös viidentenä hallitusvuotenaan omaksumastaan uudesta nimestä *Ekhmaton* (tarkoittaa muinaisegyptin kielellä 'Atonille hyödyllinen') sekä rakennuttamastaan uudesta pääkaupungista *Ahetatenista* ('Atonin taivaanranta') nykyisen Tell el-Amarnan kaupunkiin. Artikkelissa Amarna-kaudella ei kuitenkaan viitata Akhena-tonin aikana vallinneeseen taiteelliseen suuntaukseen, vaan kansainvälisiin suhteisiin Lähi-idän valtioiden välillä.
- [3] En käsittele tässä artikkelissa Etelä-Anatoliassa ja Kyproksen saarella sijainneiden Arzawan valtion ja Alashiyan kuningaskunnan tuolloin käymää diplomaattista vaihtoa Egyptin kanssa näiden suhteellisen syrjäisen sijainnin ja vähäisen suurvaltapolitiittisen painoarvon vuoksi.
- [4] Alkuperältään tuntematon kansa, joka 1700-luvulla eKr. valloitti Babylonian ja hallitsi sitä noin 1530–1160 eKr. välisenä aikana.
- [5] Tämä sopimuskohta viittaa talonpoikaisköyhälistöön (*habiru*), joka pyrki vapautumaan maaorjuutta lähentelevästä asemastaan pakenemalla kotiseuduiltaan. Suurvalloilla oli näin yhtenäinen intressi valvoa näitä ihmisiä maanviljelyn turvaamiseksi.
- [6] Anarkialla ei tässä yhteydessä kuitenkaan tarkoiteta säännötöntä tilaa, jossa Thomas Hobbesia (1588–1679) mukaillen olisi kyse kaikkien sodasta kaikkia vastaan, vaan käsitteellä yksinkertaisesti selitetään sitä kansainvälisissä suhteissa vallitsevaa realiteettia, jonka mukaan vain valtiolla itsellään on viimekädessä edellytykset oman turvallisuutensa ylläpitämiseen.

KIRJALLISUUTTA

- Barbotin, Christophe & Elisabeth David (1997): *L'ABCdaire de Ramsès II*. Flammarion, Paris.
- Braudel, Fernand (1969): *Les Mémoires de la Méditerranée*. Editions de Fallois, Paris.
- Ceram, C. W. (2001): *The Secret of the Hittites: the Discovery of an Ancient Empire*. Phoenix Press, London.
- Cohen, Raymond & Raymond Westbrook (2000): *The Beginnings of International Relations*. The John Hopkins University Press, Baltimore.
- Jönsson, Christer (2002): 'Diplomacy, Bargaining and Negotiation'. Teoksessa Carlsnaes, Walter, Thomas Risse & Beth A. Simmons (eds.), *Handbook of International Relations*. Sage Publications, London.
- Liverani, Mario (2000): 'The Great Powers' Club'. Teoksessa Raymond Cohen & Raymond Westbrook (eds.), *Amarna Diplomacy: The Beginnings of International Relations*. The Johns Hopkins University Press, Baltimore.
- Liverani, Mario (2001): *International Relations in the Ancient Near East*. Palgrave Publishers Ltd, New York.
- Moran, W. L. (1992): *The Amarna Letters*. John Hopkins University Press, Baltimore.
- Panagiotakopulu, Eva (2004): 'Pharaonic Egypt and the origins of plague'. *Journal of Biogeography* 31, 269-275.
- Van De Mieroop, Marc (2003): *A History of the Ancient Near East: ca. 3000–323 BC*. Blackwell Publishing Company, Padstow.
- Westbrook, Raymond (2000): "Babylonian Diplomacy in the Amarna Letters". *The Journal of the American Oriental Society* 7(1), 377-382.

Kuvamateriaalia Amarna-kaudesta

- <http://www.insecula.com/>: hakusanalla Amarna
- <http://pro.corbis.com/>: hakusanalla cuneiform
- http://www.bridgeman.co.uk/search/s_results.asp?search=qadesh&order=0&stype=all&page=&view=2
- http://www.bridgeman.co.uk/search/s_results.asp?search=cuneiform+&order=0&stype=all&page=&view=2
- http://www.bridgeman.co.uk/search/s_results.asp?search=tell+el-amarna&order=0&stype=all&page=&view=2